

संस्कृत सूक्ति र नेपाली लोकोक्तिको तुलनात्मक अध्ययन एवं विश्लेषण

काशी हिन्दू विश्वविद्यालयको कला सङ्काय अन्तर्गत भारतीय भाषा विभागको नेपाली प्रभागमा
पिएच् डी उपाधिका लागि शोध-प्रबन्ध प्रस्तुत

शोध-प्रबन्ध

निर्देशक
डा दिवाकर प्रधान

शोधकर्ता
बाबुराम तिमल्सिना

नेपालीप्रभाग

भारतीय भाषाविभाग, कलासङ्काय
काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी - २२१००५

पञ्जीयन सङ्ख्या : ३७०९३५

फरवरी २१, २०१९

कृतज्ञताज्ञापन

विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् ।

पात्रत्वाद् धनमाप्नोति धनाद् धर्मं ततः सुखम् (हितोपदेशेःश्लोक ६)

नम्रता दिने, पात्रत्व बनाउने, धर्म अर्थ, काम, मोक्ष र आत्मिक सुखको अनुभूति गराउने विद्याकी देवी सरस्वतीमा वन्दना र नमन गर्छु । सबै पितृहरूमा स्वधा भावले र देवगणमा स्वाहा भावले यजन गर्छु । अभ्यागत अतिथिमा नमन गर्छु । मेरा मनमा रहेको अज्ञानको निस्पष्ट अन्धकार हटाई ज्ञानको प्रकाश प्रदान गरेर भित्री आँखा खोलिदिनुहुने सबै गुरुजनमा श्रद्धापूर्वक प्रणाम गर्छु । मेरा मित्रजन र शुभेच्छुक जनहरूमा हार्दिक सम्मान व्यक्त गर्छु । मदनमोहन मालवीयजीको अनुकम्पाबाट स्थापित काशी हिन्दू विश्वविद्यालय वाराणसी परिवारप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

विद्यावारिधि प्राप्त गर्ने मेरो अभिलाषालाई साकार रूप दिने थुप्रै आन्तरिक तथा वाह्य कारक तत्त्वहरू छन् । ती सबैको विवरण यहाँ प्रस्तुत गर्न नसके तापनि अध्ययनमा प्रवृत्त भई शोधप्रबन्ध पूरा गर्न मलाई प्रेरणा हौसला र आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नुहुने गुरुजन, अग्रज, मित्रगण तथा शुभेच्छकहरूको नामसम्म पनि लिइँन भने म कृतघ्न ठहरिनेछु ।

काशी हिन्दू विश्वविद्यालयका नेपाली प्रभागका गुरु प्रा. दिवाकर प्रधानको निर्देशनमा मैले यो शोधप्रबन्ध पूरा गर्ने सौभाग्य पाएको हुँ । मलाई अत्यन्तै सद्भावपूर्ण निर्देशन र अमूल्य प्राज्ञिक सहयोग दिनु हुने मेरा मार्गदर्शक गुरु प्रा.डा. प्रधान प्रति सश्रद्धा आभार व्यक्त गर्दछु । नेपाली प्रभागका गुरु प्रा. सञ्जय राईले मेरो यस शोधकार्यमा वारम्बार दिनुभएका आवश्यक परामर्शलाई हृदयम गदैँ उहाँप्रति श्रद्धावनत छु ।

भानिज दाजु कविराज, दिदी लीला, भान्जी दिदी उमा, ढुण्डी, शुभेच्छुक, शीर्षक चयनमा सहयोगी मित्र प्रा.डा. मोहन तिमिल्सिना र शिवदत्त भट्टराईले मलाई दिनुभएका उत्साह र प्रेरणाका भावहरूलाई ठीकसँग व्यक्त गर्ने शब्दहरू नै पाउन सकिँन । देवनायक, कमलनयनाचार्य र विद्युत् केशरीबाट पाएको बौद्धिक ज्ञान अविस्मरणीय छ । अमित थापा, रामजीवन गुरुभण्डारी र नवीनको श्रमले यो शोधप्रबन्ध सिञ्चित छ । मेरा मित्र सहप्राध्यापक गोविन्द नेपालको उदार सहयोगले प्रबन्धको सङ्गठनमा प्राण भरिएको छ ।

नेपाल पीठका शिवप्रसाद पौडेलबाट शीघ्रातिशीघ्र शोधप्रबन्ध पूर्ण गर्ने परामर्श भेटैपिच्छे प्राप्त भएको छ ।

जीवन सँगिनीहरू - जानुका र स्व. वासन्ती, छोरा-सामीप्य, देदीप्य, विशारद, छोरी-दीप्ति, बहारी रोजिना, रेनेशा, नातिनी- मेधावी र विष्णुप्रसाद परिवारजनले समय र आर्थिक सहयोग जुटाइदिएका सवैलाई हार्दिक धन्यवाद छ । एकै काख र कोखबाट उत्पन्न भएका मेरा भाइहरू राजन्, केशव, उपेन्द्र, रमेश, मेनका, यशोदा, काका डिल्लीराम, र उनीहरूका सवै परिवारले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट दाजुले थालेका कार्यप्रति सद्भाव, सहयोग, समर्थन, सहिष्णुता र ढाडस प्रदान गर्दै रहे । महेन्द्र मोरङ कलेजका सम्पूर्ण प्राध्यापक, कर्मचारी, विद्यार्थी, त्रिभुवन वि.वि., नेपाली विभाग र विश्व विद्यालय अनुदान आयोगबाट पनि शोधप्रबन्धलाई पूर्णता दिने कार्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान भएको छ । सवैलाई यथोचित धन्यवाद दिन्छु । मेरा सवै आफन्त इष्टमित्रहरूबाट कुनै न कुनै सहयोग आ-आफ्ना स्थानबाट प्राप्त भएको छ । नामै नाम मात्र कति लिऊँ र दिऊँ शिव लम्साल र राजेश शाहीको सहयोगले यस प्रबन्धले आकार पाएको छ । यी सवैको योगदानको यथायोग्य उच्च सम्मान गर्दै कृतज्ञापनको यस सिलसिलालाई यहीं टुङ्ग्याउँछु ।

यो शोध प्रबन्धमा पूर्व र पश्चिमका महत्त्व पूर्ण पुस्तिका, पुस्तक, ग्रन्थ, शास्त्र र लोकमा चलन चल्तीका मार्मिक र हृदय स्पर्शी वाग्वाणीहरूको खोजद्वारा तयार भएका सामग्रीहरूलाई कैद गरी विश्लेषणात्मक शैलीबाट प्रबन्धन पुरा गरिएको छ ।

विद्यावारिधिको प्रयोजनका निम्ति गुरु दिवाकार प्रधानको निर्देशकत्वमा तयार पारिएको “संस्कृत सूक्ति र नेपाली लोकोक्तिको तुलनात्मक अध्ययन एवम् विश्लेषण” नामक यो शोधप्रबन्ध आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि काशी हिन्दू विश्वविद्यालय कलासङ्घाय भारतीय भाषाविभाग नेपाली प्रभागमा प्रस्तुत गर्दछु । अस्तु,

शोधार्थी
बाबुराम तिमल्सिना
काशी हिन्दू विश्वविद्यालय
भारतीय भाषाविभाग, नेपालीप्रभाग
विश्वविद्यालय पञ्जीयन सङ्ख्या : ३७०९३५

अनुक्रमणिकां

अध्याय १ शोध परिचय	१
१. विषय परिचय	१
१. १. शोधको शीर्षक	१
१. २. शोधको प्रयोजन	१
१. ३. शोधको समस्या	१
१. ४. शोधको उद्देश्य	१
१. ५. पूर्वकार्यको सर्वेक्षण	२
१. ५. १. नेपाली लोकोक्ति निकटका उखानसम्बन्धी अध्ययन	२
१. ५. २. संस्कृत सूक्तिको पूर्वकार्यको अध्ययन	१४
१. ६. शोधको औचित्य र महत्त्व	२७
१. ७. शोधको क्षेत्र/सीमा	२९
१. ७. १. क्षेत्र	२९
१. ७. २. सीमा	३०
१. ८. अध्ययन विधि, भावनुवाद र सामग्री छनौट	३१
१. ८. १. सामग्री सङ्कलन	३५
१. ८. २. सैद्धान्तिक आधार	३५
१. ८. ३. सामग्री छनौट र यसको आधार	३५
१. ९. शोधकार्यको रूपरेखा	३६
१. ९. १. शोधप्रबन्धको संड्ठनात्मक रूपरेखा	३७
१. १०. भावी अध्ययनका सम्भाव्य शीर्षकहरू	३९
अध्याय २ सूक्तिको सैद्धान्तिक अध्ययन	४०
२. १. सूक्तिको समाजिक, सैद्धान्तिक आधार	४०
२. २. सूत्र वाक्यका रूपमा सूक्ति	४१
२. ३. सूक्तिको उत्पत्ति र स्रोत	४३
२. ३. १. सूक्तिको उत्पत्तिका पक्ष	४३
२. ४. सूक्ति र सूक्तको परिचय	४६
२. ४. १. सूक्ति शब्दको परिचय	४६
२. ४. २. सूक्तको परिचय	४७
२. ५. वेद र अन्य सूक्ति	४८
२. ५. १. वेदका सूक्ति	४८
२. ५. २. अंग्रेजीमा सूक्ति	४८
२. ५. ३. सूक्तिको आशय	४८
२. ६. सूक्तिको परिभाषा, स्वरूप	४९

२. ६. १. सूक्तिका भरिभाषा	४९
२. ७. सूक्तिको लक्षण, पक्ष र प्रकृति	५१
२. ७. १. सूक्तिको लक्षण	५१
२. ७. २. सूक्तिका तत्त्व	५६
२. ८. सूक्तिको ऐतिहासिक महत्त्व	६१
२. ९. श्लोक र सूक्ति	६२
२. १०. सूक्ति र रस	६३
२. ११. सूक्ति र लालित्य	६४
२. १२. सूक्ति र सरलता	६४
२. १३. सूक्ति र विचार	६४
२. १४. सूक्ति र मौलिकता	६५
२. १४. १. सूक्तिमा मौलिकता	६५
२. १४. २. सूक्ति र मौलिक रचना	६५
२. १५. निष्कर्ष	६६

अध्याय ३ लोकोक्तिको सैद्धान्तिक परिचय

३. १. लोकोक्तिको पृष्ठभूमि	६८
३. २. उखान	६८
३. ३. टुक्का	६९
३. ४. लोकोक्तिका प्रकार	६९
३. ५. लोकोक्तिका विशेषता	७०
३. ६. लोकोक्तिका तत्त्व	७०
३. ६. १. कथ्य	७०
३. ६. २. शैली	७०
३. ६. ३. उद्देश्य	७१
३. ७. लोकोक्तिको प्रयोजन	७१
३. ८. लोकोक्तिको परिचय	७२
३. ८. १. लोकको शब्दार्थ	७२
३. ९. उक्ति र लोकोक्तिको परिचय	७३
३. ९. १. उक्ति	७३
३. ९. २. लोकोक्तिको शैली	७३
३. ९. ३. लोकोक्ति र अन्य अभिव्यक्ति	७३
३. ९. ४. उखान र लोकोक्तिको भिन्नता	७४
३. १०. आख्यान, उपाख्यान र उखान	७५
३. १०. १. आख्यान/उपाख्यानबाट उखान	७५
३. ११. सूक्ति र लोकोक्तिको भिन्नता	७६

३. ११. १. सूक्ति र लोकोक्तिको तुलना	७८
३. ११. २. लोकोक्ति र सूक्तिमा समानता	८२
३. १२. उखान र लोकोक्तिका शब्दपरिचय	८५
३. १३. नेपाली विद्वान्द्वारा लोकोक्तिको प्रकाशन	८७
३. १३. १. मोतीरामकालीन प्रकाशन	८७
३. १४. नेपाली र विदेशी विद्वान्द्वारा दिइएका लोकोक्तिका परिभाषा	८८
३. १४. १. नेपाली भाषीद्वारा दिइएका लोकोक्तिका परिभाषा	८८
३. १४. २. पश्चिमी विद्वान्द्वारा स्थापित लोकोक्तिको परिभाषा	९०
३. १५. लोकोक्तिसम्बन्धी पाश्चात्य मान्यता	९०
३. १६. लोकोक्तिका विशेषता	९२
३. १६. १. भोलानाथ तिवारी	९२
३. १६. २. पश्चिमी विद्वान्का अनुसार लोकोक्तिका विशेषता	९२
३. १६. ३. नेपाली विद्वान्ले दिएका लोकोक्तिका विशेषता	९३
३. १७. निष्कर्ष	९३

अध्याय ४ सूक्ति र लोकोक्तिको वर्गीकरण र विश्लेषण

४. १. सूक्ति र लोकोक्तिको वर्गीकरण	९५
४. २. विषयवस्तु	९६
४. २. १. नीतिगत लोकोक्ति	९६
४. २. २. परिवार र कुटुम्बसम्बन्धी सूक्ति	९७
४. २. ३. वैचारिक नीति	९८
४. २. ४. व्यवहारोचित नीतिसूचक	९८
४. २. ५. परीक्षामूलक नीति	९९
४. २. ६. उपदेशमूलक लोकोक्ति	९९
४. २. ७. दृष्टिकोणमूलक लोकोक्ति	९९
४. ३. इतिहाससन्दर्भित लोकोक्ति	१००
४. ४. सामाजसन्दर्भित लोकोक्ति	१००
४. ५. चिकित्सासम्बन्धी सूक्ति	१०१
४. ६. मनोविज्ञानसूचक	१०१
४. ७. भक्ति	१०१
४. ८. मातृभक्ति	१०२
४. ९. भ्रातृभक्ति	१०२
४. १०. विकास र सृष्टिको क्रम	१०२
४. ११. विनाशकालसंकेतक सूक्ति	१०२
४. १२. श्रमसम्बन्धी उक्ति	१०३
४. १३. अर्थ र वाणिज्यका आधारमा	१०३

४. १४. लोकसंस्कृतिमूलक लोकोक्ति	१०३
४. १५. जातीय व्यङ्ग्यसम्बद्ध लोकोक्ति	१०४
४. १६. श्लीलता र अश्लीलताका आधारमा	१०५
४. १७. धर्म र दर्शनका आधारमा	१०६
४. १८. विज्ञानदर्शन	१०८
४. १९. भाव वा अर्थका आधारमा लोकोक्ति	१०८
४. १९. १. प्रश्नमूलक लोकोक्ति	१०८
४. १९. २. प्रश्नोत्तरात्मक लोकोक्ति	१०९
४. १९. ३. प्रश्नमूलक	१०९
४. १९. ४. विकल्पार्थक र अन्याथार्क लोकोक्ति	११०
४. १९. ५. सरलार्थक लोकोक्ति	११०
४. २०. श्रोतका आधारमा सूक्ति र लोकोक्ति	१११
४. २०. १. तत्सम लोकोक्ति	१११
४. २०. २. मिश्रित लोकोक्ति	११२
४. २०. ३. भाषान्तर प्रभावित लोकोक्ति	११२
४. २०. ४. तदभव लोकोक्ति	११३
४. २०. ५. उखानमूलक लोकोक्ति	११३
४. २०. ६. आगन्तुक लोकोक्ति	११४
४. २१. वाक्यसंरचनाका आधारमा	११५
४. २१. १. वाक्यात्मक आधारमा सूक्ति र लोकोक्ति	११५
४. २२. संरचनाका आधारमा सूक्ति र लोकोक्ति	११७
४. २२. १. आयामका आधारमा सूक्ति र लोकोक्ति	११७
४. २२. २. लघु आकारका लोकोक्ति	११८
४. २२. ३. मझौला आकारका लोकोक्ति	११८
४. २२. ४. लामा आकारका लोकोक्ति	११९
४. २२. ५. अलंङ्कारका आधारमा	११९
४. २२. ६. दृष्टिविन्दुका आधारमा	१२२
४. २३. शैलीका आधारमा लोकोक्ति	१२२
४. २३. १. सरलता र आलङ्कारिताका आधारमा लोकोक्तिको संरचना	१२२
४. २३. २. लयका आधारमा सूक्ति र लोकोक्ति	१२३
४. २३. ३. लोकगीतमूलक सूक्ति र लोकोक्ति	१२४
४. २३. ४. आख्यानगर्भित र आख्यानहीन लोकोक्ति	१२५
४. २३. ५. गीतिप्रधान	१२६
४. २३. ६. ढकोसले (उट्पट्याड)	१२६
४. २४. रसका आधारमा	१२७

४. २४. १. शृङ्गार रस	१२७
४. २४. २. करुण रस	१२८
४. २४. ३. वीर रस	१२८
४. २४. ४. बीभत्स रस	१२९
४. २४. ५. अद्भुत रस	१२९
४. २४. ६. रौद्र रस	१३०
४. २४. ७. हास्य रस	१३०
४. २४. ८. भयानक रस	१३१
४. २४. ९. शान्त रस	१३१
४. २४. १०. तुलनाका आधारमा	१३२
४. २५. निष्कर्ष	१३२

अध्याय ५ सूक्तिसँग लोकोक्तिको तुलना र शैलीको विश्लेषण	१३४
५. १. सूक्तिसँग लोकोक्तिको कालक्रमिक र समकालिक भाषाको तुलनात्मक अध्ययन र विश्लेषण	१३४
५.१. १. तुलनात्मकअध्ययनको परिचय	१३४
५. १. २. व्यवहारका आधारमा	१३६
५. १. ३. प्रेरणा र प्रभावका आधारमा	१३६
५. १. ४. शैलीका आधारमा	१३६
५. १.५. विधाका आधारमा तुलना	१३७
५. २. सूक्ति र लोकोक्तिको विषयगत तुलनात्मक सिद्धान्त	१३८
५. ३. तुलनाका कारणहरू	१४०
५. ३. १. आन्तरिक कारण	१४१
५. ३. २. बाह्य कारण	१४१
५. ४. तुलना हुने सन्दर्भ र नेपाली लेखकसँग तुलना	१४४
५. ५. तुलना गर्दा देखिने जटिलता	१४६
५. ६. तुलनाको समस्या	१४६
५. ७. पश्चिमी आधारमा सूक्ति र लोकोक्तिको तुलना	१४७
५. ७. १. रोमान्टिक सूक्ति र लोकोक्तिको तुलना	१४९
५. ७. २. रोमान्टिक सूक्ति र लोकोक्तिको विकास	१५२
५. ७. ३. लोकोक्ति र प्रेम	१५३
५. ७. ४. युरोपमा पुनर्जागरण काल पछि सूक्ति र लोकोक्तिको विकास	१५४
५. ७. ५. युनानी र हिब्रु संस्कृतिका आधारमा लोकोक्ति	१५६
५. ७. ६. भोल्टायर र मडाम डे स्टेलको दार्शनिक अवधारणा, तुलना र उपलब्धि	१५७
५. ७. ७. मान्यता र उपलब्धिहरूको तुलना	१५८
५. ८. निष्कर्ष	१६९

अध्याय ६ विश्लेषण	१७१
६. १. परिचय	१७२
६. २. लोकोक्ति र जनश्रुति	१६२
६. ३. काव्यमा लोकोक्तिको शक्ति, प्रयोग र प्रभावकारिता	१७२
६. ३. १. लोकोक्ति र शक्ति	१७२
६. ३. २. प्रयोग	१७२
६. ४. शब्दशक्ति र लोकोक्ति	१७३
६. ४. १. लोकोक्ति भाषाका साभ्ना सम्पत्ति	१७४
६. ४. २. लोकोक्तिमा मानवीय एकता	१७५
६. ४. ३. लोकोक्ति: सार्वभौम उद्गार	१७६
६. ५. लोकोक्तिमा काव्यात्मकता	१७६
६. ६. कोशीयआधारमा लोकोक्ति	१७८
६. ७. लोकोक्ति र संस्कृति	१८०
६. ७. १. लोकोक्तिका विशिष्ट प्राप्ति	१८१
६. ८ . सूक्ति र लोकोक्तिको विषयका आधारमा शैली	१८२
६. ८. १. शैलीको सैद्धान्तिक आधार	१८२
६. ८ . २. लोकोक्ति र शैली	१८३
६. ८. ३. संरचना र लोकोक्ति	१८३
६. ८. ४. बनावट र शैली	१८३
६. ८. ५. शैलीको तात्पर्य	१८३
६. ८. ६. शैलीको विकास	१८४
६. ८. ७. शैलीका आधारहरू	
६. ९. सूक्ति, लोकोक्ति, उखान, आख्यान र उपाख्यानको अर्थभिन्नता र सामानताका आधारमा विश्लेषण	१८५
६. १०. वस्तु र संरचनाका आधारमा सूक्ति र लोकोक्तिको विश्लेषण	१८६
६. ११. शब्दार्थका आधारमा सूक्तिको शैली विश्लेषण	१८८
६. १२. भावार्थका आधारमा विश्लेषण	१८९
६. १३. सूक्तिबाट लोकोक्तिमा आएको प्रभाव, प्रेरणा र शैली विश्लेषण	१८९
६. १३. १. प्रभाव र प्रेरणा	१८९
६. १४. निर्णयात्मक आधारमा सूक्ति र लोकोक्तिको शैलीगत विश्लेषण	१९३
६. १५. पार्थक्यका आधारमा शैलीको विश्लेषण	१९४
६. १५. १. पार्थक्यका आधारमा सूक्ति र लोकोक्तिमा शैलीको विश्लेषण	१९४
६. १६. सूक्ति र लोकोक्तिको पदको विश्लेषण	१९५
६. १७. लोकोक्तिको भावार्थका आधारमा विश्लेषण	१९५

६. १८. सादृश्य भिन्नताका आधारमा सूक्ति र लोकोक्तिको विश्लेषण	१९५
६. १९. लोकोक्ति साहित्यकै तेश्रो आँखा	१९६
६. २०. भोजनान्ते पिवेत्तकं किं वैद्यस्य प्रयोजनम्	१९७
६. २१. निष्कर्ष	२००

अध्याय ७ उपसंहार र निष्कर्ष	२०३
७.१. उपसंहार	२०३
७.२. निष्कर्ष	२०९

तालिका सूची

तालिका नं. १ उखान र लोकोक्तिको भिन्नता	७४
तालिका नं. २ सूक्ति र लोकोक्तिको तुलना	७८
तालिका नं. ३ सूक्ति र लोकोक्ति भिन्नता र समानता	८०
तालिका नं. ४ मान्यता र उपलब्धिहरूको तुलना	१६०

शोधप्रबन्धमा प्रयुक्त संक्षिप्त शब्दका विस्तारित संकेत

शब्द	संकेत
अ.	अथर्व वेद
अनु.	अनुवाद- चन्द्रिका
अ. सं. हि. अं. श.	अशोक संस्कृत हिन्दी अंग्रेजी शब्दकोश
आम	आम सञ्चार
उ	उक्ति
उ	उखान
ऋ	ऋग्वेद
कृ	कृया
गी	गीता
चा.नी.	चाणक्यनीति
तु.सा.	तुलनात्मक साहित्य
ने. उ. टु. को.	नेपाली उखान टुक्का कोश
ने. बृ. श.	नेपाली बृहत शब्दकोश
ने. लो. सा.	नेपाली लोक साहित्य
ने. लो. सा.रू.	नेपाली लोक साहित्यको रूपरेखा
ने. सा. को.	नेपाली साहित्य कोश
पञ्च.	पञ्चतन्त्र
पु. क. क.	पुराना कवि र कविता
प्रा.आ.	प्रारम्भिक आचारशास्त्र

मनु.	मनुस्मृति
म.सू .	महाभारत सूक्ति
यजु	यजुर्वेद
याज्ञ	याज्ञवल्कस्मृति
वि.नी.	विदुर नीति
वै.सू. स.	वैदिक सूक्त सङ्कलन
शु. नी.	शुक्रनीति
सं. सा .इ.	संस्कृत साहित्यका इतिहास
सा प.	साहित्य परिचय
सु.भा.	सुभाषितरत्नभाण्डागारम्
सू . कु.	सूक्ति- कुसुमाञ्जलि
सू. म.	सूक्ति- मञ्जरी
सू स.	सूक्ति- सञ्चय
वै.	वैदिक ज्ञान विज्ञान कोश

प्राक्कथन

मौलिकता शोधका निजी वैशिष्ट्यता हुन् । सूक्त वेदका हुन् । लोकोक्ति वेद, उपनिषद्, स्मृति, पुराण, संस्कृतका वाङ्मय, ऋषि र प्राज्ञका महान् वाणी हुन् । तिनैबाट निसृत लोकोक्ति लोकमा रमणा गर्छन् । सूक्ति लोक ज्ञाताबाट जनमानसमा अग्रसारित गरिएका रसासिक्त जिह्वाका परिकार हुन् । लोकोक्ति स्थानीय माटो र भूगोल अनुसारका वास्नादार र स्वादिष्ट कन्दमूल र फलफूलका बालीनाली हुन् । सूक्तिले पशुबाट मानिस बन्ने शिक्षा दिन्छन् । मानिसमा रहेका राक्षसी प्रवृत्ति हटाएर सदाचारी र इमानदारी सिर्जना गर्न प्रवृत्त हुन्छन् । दैत्य र दानवबाट मानव बन्ने प्रेरणा लोकोक्तिले दिन्छन् । दैनिक व्यवहार सन्धानलार्थ हास्य, व्यङ्ग्य, माया, प्रेम, क्रोध, घृणा, सरलता र, सरसता पल्लवित र पुष्पित गर्छन् । **ब्रह्म सत्यं जगत्मिथ्या । जीवो जीवति जीवनम्**ले भौतिक र अध्यात्मिक जीवनमा प्रभात कालका सूर्यका किरणले जस्तै ज्ञानको शङ्खघोष गर्छन् । यी प्रकृति र पुरुषबाट लोकको **सेवाहि परमो धर्म** र हितका लागि उत्पादन गरिएका अमृतमय देव वाणी हुन् ।

सूक्ति र लोकोक्ति विश्वका सुभासित वाणी हुन् । यिनले लोकलाई रथका पाङ्गाले भै दैविक सांसारिक यात्रामा भ्रमण गराएर चुचे हुझे उही टुझेमा पु-याउँछन् । नेपाली साहित्यलाई अजरामर बनाउन अपरिहार्य तत्त्व हुन् । यी लोक कल्याणका केन्द्रियता लागि लोक नारी पुरुषबाट सागरबाट गागरमा पानी उघाएर लोटीमा खन्याए भै अड्कल गर्दै खनिइ रहन्छन् । सूक्ति र लोकोक्ति लोकलाई लोकलज्जाबाट बचाउन अर्ती, उपदेश र सल्लाह, सुभाउ, दिने आश्रित गुण भएकाले र लोकका उक्तिको भार बहन गरकाले यो शोध प्रबन्ध सृष्टि भएको हो ।